

Кирил Димчев

Методика на обучението по български език

*Реалности
и тенденции*

Знак'94

ПОЛЕЗНО ТЕОРЕТИКО-ПРИЛОЖНО ИЗСЛЕДВАНЕ

Кирил Димчев. Методика на обучението по български език. Реалности и тенденции. Велико Търново, 2010.

Вниманието на интересуващите се от проблемите на методиката на родноезиковото обучение е привлечено от новата книга на Кирил Димчев. Съдържанието ѝ е отчасти известно, защото това е сборник, който включва освен нови статии и вече познати, намерили място в педагогическата периодика и в други издания.

Събирането, преподреждането и тематично-съдържателното и логико-смысловото им обвързване облекчава значително читателя, като:

- става много по-явна еволюцията в схващанията на автора;
- по-добре се открояват причинно-следствените връзки и зависимости между отделните подтеми в изследванията на учения за последните 18 години и се подпомага възприемането, осъзнаването и творческото прилагане на вложените в тях идеи;

- по-осезаемо се открояват иновациите въз основа на съпоставка с класически методически постулати;

- по-лесно се ползва предоставената информация;
- се поражда възможност лингвисти, психолози, културолози и т.н. да осмислят не само пресичането между предметните области на техните науки и методиката на обучението по български език, но и осъществимата интеграция между тях.

Още чрез ключовите думи „реалности“ и „тенденции“ в заглавието, което е синтезна смыслова формула на съдържанието на труда, се дава точен и лаконичен израз на тематично-съдържателната му обхватност.

Първата статия има програмно значение. Тя защитава разбирането, че теорията оплодява практиката, макар че живецът е в приложението на теоретичните схващания, в непосредствените практически действия. Това е своеобразен контрапункт на неприкриваното понякога недоволство на учителската гилдия от теоретизирането и удовлетворението ѝ от даването на готови практически решения. Крилатата метафора на Гьоте „Теорията, друже мой, е суха – зелено е дървото на живота“, която е потвърждение на желанието на учителите, е правдива, но не бива да се абсолютизира. Конкретиката в тяхната дейност е толкова разнообразна, че не е възможно да се прогнозира дори в умствен план всички ситуации, които биха се създали в процеса на обучението, и респективно – всички методи, похвати и дидактически процедури, които биха се използвали. Затова методико-теоретическите постановки са нужни най-малкото като отправна точка.

Чрез поставянето и тълкуването на някои теоретични проблеми изследователят утвърждава разбирането, че добрата теория е повече от необходимата, защото тя е научната база на съзнателната и целенасочена практическа дейност.

Началният раздел в тази първа статия ненапрасно е наречен „За търсенията в съвременната методика на обучението по български език“. В него се очертават параметрите на значими дискуссионни проблеми.

На основата на методическа рефлексия – чрез критически ретроспективен поглед към методиката на обучението по български език като наука – в книгата се търси отговор на най-значимия въпрос: *Кое е плодотворното в традицията и следва да се запази и в каква насока да бъдат промените?*

С основание най-напред се обсъжда терминологичната пъстрота. Предложеният от автора списък от различни терминологични словосъчетания дори може да се удължи. Открояването на този факт свидетелства за необходимостта от изясняване идентичността на науката и е израз на желанието на Димчев този проблем да се дискутира, за да се стигне до разумно терминологично уеднаквяване.

Давайки съдържано израз на интелектуалните си емоции, авторът отхвърля остарялото и неоснователно разбиране на някои научни среди относно методиката на обучението по български език като приложна наука, която няма „утвърдена изследователска парадигма“. Подобни твърдения свидетелстват за недостатъчно познаване на съвременното ѝ състояние и са предизвикателство, на което следва да се противодейства. Това скептично отношение е абсолютно неприемливо сега.

К. Димчев разглежда понятието *обект на методиката на обучението по български език* в широкия смисъл, изтъквайки, че негово съдържателно ядро е предаването и усвояването на социално значима информация.

Обидно е подценяването на евристичните възможности на методиката на обучението по български език, което прозира в противоречивите и необмислени тези на някои педагози, цитирани от автора (стр. 16). Към онези, които твърдят, че става дума за субдисциплина на другите науки, свързани с образованието, Димчев отправя справедливата си препоръка: да се има предвид „взаимната обусловеност между областите на съвременното научно знание“ (стр. 15–16), което ще предпази от епистемологични грешки. Заслуга на автора е, че набляга (дори и посредством графическото решение) на безспорната уникалност на разглежданата научна област. Подчертава се, че тя е единствената наука, която има за предмет процеса на родноезиковото обучение като „фактор за резултатно развитие на обществото и отделната личност“ (стр. 16).

Твърди се, че значимостта ѝ се умножава многократно поради връзката ѝ с *културологията* и *лингвокултурологията*, *психологията* и *психолингвистиката*, *педагогическата психология*, *социологията* и *социолингвистиката*, *теорията на управлението*, *дидактиката*, *аксиологията*, *праксеологията* и пр. Интеграцията с тях е средство за постигане на желаните образователни резултати.

В днешно време е съвсем различно и качеството на интерпретаторските способности на учителите, които са непосредствените ползватели на положителното в традицията и на новаторските идеи в областта на *методика на обучението по български език*. К. Димчев вечно очертава жалоните в дейността им и ги представя в обобщен тезисен вид, като извежда най-характерните белези на методическата компетентност, която следва да притежава учителят по български език:

- познаване на връзката езикова личност – езикова култура;
- осмисляне на мястото на лингвистичната информация при осъществяване функциите на обучението по български език;
- информираност относно социолингвистичните характеристики на обучаваните;
- включване в действие на психологическите механизми на осмисляне, преработване и прилагане на лингвистичните сведения;
- владеене на дидактическите процедури, прилагани в урока, чрез които се осъществява оптимално усвояване;
- оценяване на придобитите от учениците компетентности.

Вследствие на многогодишните си наблюдения и експерименти и позовавайки се на швейцарския учен Филип Перну, К. Димчев дава подходящ отговор на кардиналния въпрос: *Какво означава днес да се владее определен език?*, като обвързва владенето на езика с действено и успешно речево общуване във всички социокултурни сфери.

Като истински радетел за развитието на методическата наука ученият извежда рефлектиращите върху нея актуални проблеми, свързани със съвременната социокултурна ситуация. С това се цели не само да стане видимо реалното ѝ състояние, но и най-вече да се очертаят тенденциите в развитието на тази наука. Така вниманието на методици и учители се насочва към бъдещи изследвания на „комуникативното езиково образование“ (стр. 21), в центъра на което стои

обучението по български език. При това целта е да се следва движението от знаниецентристка към културоцелесъобразно образование. Очертават се и контурите на перспективни методически изследвания, предпоставени и от особеностите на езиковата ситуация у нас. Паралелно с това се дава съвет да се внимава и някои съвременни образователни парадигми (визира се образователната идеология *конструктивизъм*) да не се приемат едва ли не за панацея, чрез която ще се излекуват всички рани в образователната ни система. Авторът предупреждава, че самоцелното прилагане на някои лингвистични теории е не по-малко вредно от застоя. Много убедително се защитава идеята, че методиката на обучението по български език е доказала правото си да се обособи като самостоятелна наука.

Много навременни са двата съществени методически извода, произтичащи от теоретичната информация в статията „Понятията *първи език* и *втори език* в съвременния научен дискурс“:

– В унисон със социокултурния контекст в рамките на методиката на обучението по български език се включва обучението по български език като първи и обучението по български език като втори.

– Много важно е осъществяването на интегрални връзки, чрез които ще се достигне до междупредметен синтез при обучението по роден и чужд език.

Принос в методическата теория са следните иновационни по характер проблеми, интерпретирани в книгата:

– водещите функции на обучението по български език (прагматична и когнитивна) като структуроопределящи за методиката;

– културологичният подход при родноезиковото обучение;

– езиковедската компетентност – същност и овладяване, зависимост между когнитивната функция на езика, езиковедската компетентност и когнитивната функция на обучението по български език;

– методически системи, оптимални при усвояване на декларативни (фактологични) и процедурни знания (осмисляне изпълнението на определени дейности);

– онтология на междудисциплинните изследвания;

– типология на обучението по български език и специфика в обучението по български език като първи език, като втори език и като чужд език и взаимовръзките и взаимозависимостите между тях;

– методологическа стойност на трифазния модел на учебната дейност в урока по български език;

– методически анализ на комуникативноречеви ситуации в обучението по български език (с оглед педагогическата интеракция).

Във втората част на книгата, озаглавена „Технологични проблеми“, стават явни методическите проекции на теоретичните идеи. Съдържанието ѝ включва нови моменти, свързани с технологичните, съдържателните и резултативните аспекти на предлагани методически модели. За илюстрация може да се посочи статията „Практическа насоченост на занятията по синтаксис“, която в практически план демонстрира приложението на откритите нови методически понятия. Прагматичната ѝ ориентация я прави успешно приложима в училищната практика.

Осъществяването на предложените методически идеи във връзка с изучаването на формите на съвременния български книжовен език наистина би довело до социолингвистичното развитие на обучаваните.

К. Димчев отчита факта, че към настоящия момент, независимо от публикациите по въпроса, обучението по български език на ученици, ползващи различни етнодиалекти (роми, турци), е разработено само в идейни проекти и експериментални системи. По тази причина той с право пледира за приоритетна

дейност в тази насока. В контекста на написаното от автора по този проблем е трудно да се приеме в демократично общество да се разработват специални регионални методики или специална учебна документация за обучението на тези деца. Повече от наложително е освен сборници със задачи за упражнения, съобразени със степента на билингвизъм (най-често субординативен) на обучаваните, да се създадат и адаптирани помагала в помощ на учителите, които да ги стимулират за рационални и ефективни решения.

Средоточие на цялостната методическа работа при обучението по български език в училище е урокът. Затова характеристиката на неговата функционалност стои в центъра на полезрението на учения. Като водещи и отразяващи спецификата на родноезиковото обучение се извеждат *прагматичната* и *когнитивната функция*. Не се подценяват и другите функции – *културологична, интегративна, за формиране на ценностна система* у подрастващите, но те са приложими и при обучението и по другите учебни дисциплини. Специално ударение се поставя върху двуединството *информация – операционализация* в педагогическото взаимодействие, макар че в никакъв случай не бива да остава на по-заден план дейността *контрол*.

В статията, в която ключова е думата „учебник“, не само се открояват трите парадигми, на които се основава създаването на всеки учебник: *педагогическата, лингвистичната и семиотичната*, но и се дават идеи за перспективни изследвания най-вече върху знаковата му система.

Естествен завършек на книгата на Кирил Димчев е представянето на проблемите на обучението по български език в началото на XXI в., като обобщено се посочват съществуващите трудности и отново се сочат развойни тенденции.

ПЕНКА ГАРУШЕВА